

jeho vztah k tzv. třeboňskému mistrovi i možné ovlivnění charakteru jeho tvorby.

Druhý, obsáhlejší oddíl knihy je koncipován jako tradiční uměleckohistorický rozbor malířova díla a stejně jako část předcházející postupně vede čtenáře od obecnějšího ke konkrétnímu. Po detailním, rozsáhlém popisu a rozboru jednotlivých desek, původně určených pravděpodobně pro klášterní kostel třeboňských augustiniánů kanovníků, je pozornost věnována diskusi nad dosavadními návrhy rekonstrukce původního uspořádání desek v celku předpokládaného nástavce. Možnosti nejrůznějších variant jsou instruktivně doprovázeny kresebnými ilustracemi. V následujících kapitolách autor shrnuje názory starší uměleckohistorické literatury na díla, která vykazují vazby různého druhu k ústřední skupině desek třeboňského retáblu, a navrhuje vlastní chronologii jejich vzniku při vědomí vyvíjející se malířské tvorby imaginárního mistra jako umělecké individuality a jeho dílny. Tato představa je dále rozvíjena v pasážích věnovaných dílům, která jsou mistrovou tvorbou „ovlivněna“. Závěrečná kapitola, jež potvrzuje jistý popularizační charakter Roytovy knihy, pečlivě shrnuje názory uměleckohistorické literatury na problematiku Mistra Třeboňského oltáře od čtyřicátých let 19. století až do současnosti.

Na úplný závěr je připojena kapitola o technice malby anonymního mistra. Zde se od A. Pokorného dozvídáme, jaké společné, či naopak odlišné znaky jsou typické pro desky, dávané v předchozích částech knihy do souvislostí nejrůznějšího druhu. Probírány jsou tu způsoby úpravy desky a plátna pro samotnou malbu, druhy podkreseb, varianty postupů zlacení či druhy punců ve zlacených částech obrazů. Dále je detailně rozebrán způsob nanášení barevných vrstev a zhodnocena je i malířova práce s možnostmi pigmentů. Tvůrce kombinoval podle názoru restaurátora techniku vaječné tempéry a olejomalby. V závěru kapitoly Pokorný konstatuje zjištění příbuzných technologických aspektů desek, které byly v předchozích oddílech knihy propojeny do celku díla Mistra Třeboňského oltáře. Pouze dvě původem jihočeské práce se podle Pokorného závěrů jednotnému technologickému profilu vymykají, a to v aspektu malířské techniky.

Text Roytovy knihy je doprovázen kvalitní obrazovou složkou, což se týká rovněž prací ze zahraničních sbírek. Detaily obrazů jsou připojeny velmi výběrově, převažují celostránkové celky. Kniha důkladně shrnuje dosavadní bádání k problematice anonymního tvůrce a jistě poslouží jako kvalitní zdroj pro badatele, kteří budou hledat kvalitní fotografie, informace

o jednotlivých mistrových dílech nebo přehled vývoje evropského a českého malířství v druhé polovině 14. století.

HYNEK LÁTAL

Roman LAVIČKA, *Pozdně gotické kostely na rožmberském panství*, NPÚ – ÚOP v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013

388 s., ISBN 978-80-850334-7-2

Už při prvním prolístování knihou mladého historika umění a zaměstnance Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích upoutá její velmi zdařilá grafická úprava včetně velkoryse pojednané obrazové přílohy. Stejně tak zaujme samotný text. Právě díky profesnímu působení Romana Lavičky jsou jeho úvahy podepřeny nejen formálním rozbořem staveb, ale i praktickými poznatky například z restaurátorských zásahů.

Přehledně strukturovaná kniha je přepracováním a rozšířením autorovy disertace (FF UK v Praze 2012). Úvod tvoří kapitolka *Pozdně gotické kostely na jihu Čech v pohledu badatelů*, v níž se setkáváme nejen s přehledem staršího bádání (B. Grueber, J. Neuwirth, J. Braniš, V. Kotrba, J. Hořejší, V. Mencl, J. Muk), ale i s recentními publikacemi (J. Kuthan, K. Benešová, R. Lavička, J. Sommer, P. Kalina, H. Látal) a s pohledem na dnešní technologické možnosti a výhody interdisciplinárního studia.

Následný text seznamuje čtenáře s celkovou situací na rožmberském panství v letech 1450–1550. Vedle časového a prostorového vymezení tématu podává Lavička i přehled Rožmberků a sufragánů, kteří často světili dané stavby nebo jejich části bez přímého vztahu ke stavebním pracím, což může být při interpretaci pramenů někdy zavádějící. Zajímavou pasáž tvoří rozbor rožmberských a jagellonských erbů v jihočeských kostelech a domech, jež symbolizovaly místní vrchnost bez nutnosti finanční podpory stavby. Ani textu o mimoliturgickém užívání církevních staveb (*Kostel jako pevnost, Kostel jako úřad nebo penězokazecská dílna*) nelze upřít jeho kvality.

Nejen studium, ale už zmíněná praxe jako by předurčovaly Lavičku k napsání obsáhlé kapitoly s ambiciózním názvem *Jak se stavěly pozdně středověké kostely*. Je možno vycházet z toho, že budování staveb na rožmberském panství se nelišilo od dobových zvyklostí v dalších částech země. Autor začíná svůj výklad společenskými

předpoklady pro vznik kamenických zakázek, které spatřuje zjednodušeně řečeno v poptávce, ať už plynula z potřeby reprezentace či z nedostatečnosti kapacity starších budov. Proto je třeba oproti očekávání Český Krumlov, jenž prodělal stavební rozvoj už začátkem 15. století, na pozdě gotické památky relativně chudý. Na tuto část plynule navazuje pohled na způsob financování staveb, při němž hráli vedle Rožmberků neméně důležitou roli jednotlivci, cechovní bratrstva, města a samozřejmě církevní instituce.

Roman Lavička se dlouhodobě věnuje problematice kamenických značek a ani v anotované knize tomu není jinak. Nejprve srozumitelně vysvětluje, co to kamenické značky jsou a k čemu sloužily. Jejich význam pro dnešní bádání spočívá v možnostech rekonstrukce cesty kameníků za prací a datace staveb na základě jejich komparace. Interpretace však může být i značně zavádějící – mimo jiné proto, že dnes pracujeme jen s torzálním souborem. V jižních Čechách lze s konkrétními jmény spojit pouze značku mistra Jana z Trhových Svinů a Michala Rubika. Jim jsou také (vedle Mistra hoříckého presbytáře a Hannse Getzingerera z Haslachu) věnovány krátké pasáže v podkapitole *Kameníci na jihu Čech*. S tím souvisí i výklad o „rožmberské stavební huti“ a o ustanovení kamenického cechu, do jehož čela jmenoval Petr IV. z Rožmberka roku 1497 právě Hannse Getzingerera.

Následující část kapitoly otevírá Lavička pojednáním o dvouloďných kostelech. Zamýšlí se nad genezí tohoto stavebního typu v jižních Čechách ve 14. a raném 15. století. Důvod k návratu tohoto řešení v závěru 15. století nevidí v ryze „uměleckém záměru“ (jako jedinou novostavbu tohoto období a současně výjimku uvádí kostel v Kájově), ale v potřebě zaklenout u starších staveb plochostropou loď (Kaplice, Malonty, Rychnov nad Malší, Horní Planá).

V dalším oddíle (*Stavba kostela krok za krokem*) jsou autorovi mimo jiné vodítkem středověké plány a dobová vyobrazení; pozornost věnuje jak samostatně stojícím kostelům, tak i klášterním stavbám. Ty podléhaly pravidlům řádové architektury a velkou roli zde hrály také filiační vazby. Lavička se zabývá průběhem stavby opravdu systematicky od volby její polohy, jednání a smlouvy (obsahovala např. rozměry a podobu stavby, termíny, odměny a sankce), přes položení základního kamene a zajištění stavebního materiálu (způsob přepravy, využívání materiálu ze starších památek, zazdívání nových, ale nepotřebných prvků) až k problémům ústícím mnohdy v nedokončení stavby, její zjednodušení nebo zdržení původního plánu. Čtenář se seznámí i s podobou

a organizací středověkých stavení a se způsoby přestaveb, tedy s postupy rozšiřování starších, zpravidla kapacitně nedostačujících kostelů.

Následující pasáž se zaměřuje na jednotlivé části sakrální architektury. V rámci kněžiště to je oltář, v jižních Čechách nepřilíš časté sedle a sanktuář, jehož podoba se pohybuje od nejjednoduššího zpracování až po zdobené a polychromované ostění mnohdy i s iluzivní malbou. Všechny zajímavé příklady jsou zachycené na kvalitních fotografiích. Z kněžiště pokračuje výklad přes sakristii (ptá se po formálních a funkčních charakteristikách prostoru, po možnostech profánního využití), boční kaple a kostnici do kostelní lodě. Tam se autor v první řadě zaměřil na klenební konstrukce s důrazem na kroužené klenby Hannse Getzingerera. Ty nalezneme v mistrově rodném Haslachu, ve Chvalšínách a Rožmberku nad Vltavou. Kromě kroužených kleneb (někdy s prvkem tzv. nýtování) se na rožmberském panství setkáme s klenbou hvězdovou a síťovou, ojediněle s klenbou sklípkovou (Soběslav). Další výraznou součástí jsou portály, přičemž hlavní vchod byl formálně akcentován a jednalo se o ideální místo pro reprezentaci rodu, obce, cechu i jednotlivce. I tento oddíl je skvěle ilustrován obrazovým materiálem.

Následuje text k typologii kružbových oken, v jejichž souboru se setkáváme s pozoruhodnou galerií tří- a čtyřdílných oken v ambitu českokrumlovského minoritského kláštera. Nechybí ani pohled na novou součást pozdně středověkého chrámového prostoru, a to hudební krucht, jejíž nejstarší jihočeský příklad nalézáme v Kájově (počátek osmdesátých let 15. století), následně v Borovanech, Trhových Svinech, přes další příklady až po krucht u Horní Plané, postavenou kolem poloviny 16. století. Než nás autor svým výkladem provede z chrámové lodě do kostelní věže, neopomene ani schodiště, kazatelnu, křtitelnici, Boží hrob, almužní sloupky, kropenky a sluneční hodiny. Zatímco dříve se s věžemi setkáváme pouze u velkých kostelů, od konce 15. století přibývá množství nových věží, především s funkcí zvonice. Poslední „kostelní zastavení s výkladem“ je u výklenku pro věčné světlo, tzv. Totenleuchter. Závěr celé kapitoly se soustředí na naturalistické prvky v architektuře, které představují *Astwerk* (nápodoba suchých osekáných větví, např. sanktuář v českokrumlovském kostele sv. Víta) a už zmíněné nýtování žeber, což byl ryze výtvorný motiv bez jakéhokoliv vlivu na stavební konstrukci (např. klenba jižní předsíně kostela sv. Jana Křtitele v Zátóni).

Nejobsáhlejší kapitolu celé knihy tvoří *Katalog pozdně gotické sakrální architektury*

na rožmberském panství. Nalezneme zde přes šedesát abecedně řazených katalogových hesel, včetně šesti hesel k nedochovaným stavbám. Hesla mají jasnou strukturu a jejich rozsah se logicky odvíjí podle míry zachování/doložení pozdně gotického stavitelství a poznatků k dané památce. Každá položka obsahuje český a německý název lokality, dataci pozdně gotické stavební fáze. Pokud jsou známy, uvádí se i informace o stavebníkovi, staviteli a kamenických značkách. Další součástí je zakreslení a popis polohy stavby, následuje stručný stavební vývoj doplněný o revidovaný schematický půdorys. Nejvíce prostoru zaujímá většinou rozbor a interpretace pozdně středověké stavební etapy a komparace tvarosloví. Závěr hesla obsahuje informace o známých pozůstatcích středověkého mobiliáře a nepostradatelný přehled literatury a archivních pramenů. I zde je třeba vyzdvihnout doplnění textů kvalitní obrazovou přílohou.

Soubor staveb rožmberského dominia je pozoruhodný jak svým rozsahem, tak i uceleným výtvarným projevem a kvalitní kamenickou prací. Typologie staveb odráží především výtvarné proudy z jižního Německa a z Podunají. Z textu je zřejmé, že Rožmberkové logicky podporovali zejména svoje vlastní klášterní donace (Vyšší Brod, Český Krumlov, Třeboň, Kuklov) a stavby ve svém rezidenčním městě.

Za zmínku stojí doplnění publikace o tabulku s vývojovým přehledem pozdně gotické architektury na území rožmberského dominia, soupis kamenických značek s jejich překreslením, místem a dobou výskytu a místní rejstřík. V případě seznamu literatury a pramenů je třeba upozornit na absenci některých titulů uváděných v textu (např. Dendrochronologie 2012, Zaniklé obce 2012).

Stejně jako u dřívějších Lavičkových studií, na kterých často spolupracoval s historikem Robertem Šimůnkem, je i zde patrný autorův mezioborový přesah. Při tom všem jsou zejména první dvě části knihy psané velmi čtivě i pro laického čtenáře, katalog je pak cennou pomůckou každému badateli, jenž se bude chtít zabývat (nejen) pozdně gotickou architekturou rožmberského panství.

MARTINA KUDLÍKOVÁ

Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců II. Města, církev, korunní země*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2013

815 s., ISBN 978-80-7422-245-0

Jak naznačuje podtitul, druhý díl syntézy Jiřího Kuthana je zaměřen na prostředí městské (6. oddíl) a církevní (7. oddíl), 8. a 9. oddíl jsou věnovány vedlejšími korunními zemím, tedy Slezsku a Lužici. Těsná návaznost na první svazek (2010), daná celkovou koncepcí, je i formálně podtržena průběžným číslováním oddílů. V řadě ohledů se první a druhý svazek logicky prolínají. Např. v případě Prahy jakožto zeměpanského rezidenčního města je v prvním díle pojednán Pražský hrad, ve druhém pak jednotlivá pražská města. Na pasáže prvního svazku se v případě klášterů navazuje v oddílu sedmém.

Oddíly 6, 8 a 9 jsou primárně strukturovány dle jednotlivých lokalit, resp. regionů. V šestém oddílu, věnovaném městům, přicházejí po Praze a Kutné Hoře, vytčeným do záhlaví, další lokality, a to jednotlivě nebo po teritoriálně vymezených skupinách (např. královská města na východ od Prahy, v jižních a jihozápadních Čechách atd.), přičemž se plynule z Čech přechází na Moravu. Z hlediska tematického rozvrhu bloků věnovaných jednotlivým královským městům je v centru pozornosti pozdně gotická sakrální architektura, jak je zřejmé z proporcí textů i obrazového doprovodu. O něco méně prostoru se dostává architektuře profánní, což je zjevné dáno i stavem dochování řady staveb a možnostmi jejich poznání. Pozornost je věnována městským hradbám, větším dílem dochovaným jen torzovitě, radničním budovám (vedle Prahy, Brna, Olomouce a Bratislavi též některých dalších královských měst) a nejvýznamnějším památkám měšťanské architektury.

Sedmý oddíl koncepčně navazuje na oddíl prvního svazku, pojednávající mecenát jako formu sebe prezentace panovníka (I. svazek, oddíly 2, 3 a 5) a šlechty (I. svazek, oddíl 4). Zaměřuje se na mecenát špiček církevní hierarchie, a to především olomouckých biskupů. Pražské arcibiskupství je vzhledem k dlouhodobé sedisvakanci zastoupeno pouze dvěma významnými postavami, administrátorem pražského arcibiskupství Hanušem z Kolovrat († 1483) a proboštem svatovítské kapituly Janem z Vartenberka († 1508). Součástí sedmého oddílu jsou také kapitoly věnované vybraným klášterům, jejich architektuře i knižní kultuře, přičemž návaznost na první svazek je